

Hudodelec Janez.

Ivan Cankar.

I.

Sedel sem na senčnem vrtu kraj krčme; skoraj vso vas sem videl pod seboj, ljubeznivo gorsko vas, ki se je bila spustila kakor bel golob na zeleno réber. Po cesti mimo vrta je prišel póstaren človek, že nekoliko sključen, drugače pa še krepak in čokat. Pomezikával je z drobnimi očmi, ker mu je sijalo v lice večerno solnce; nagladko obriti obraz je bil poln samih gub in gubic in zdel se mi je tako smehljajoč, blagodušen in nedolžen, da sem rekel: »Tá bi še muhe ne spodil z nosa!« — Pred krčmo je izpil stojé kozarec vina, pogovoril se je s krčmarjem, nazadnje se je zasmel ter je šel po svoji poti.

Ko sem poklical krčmarja, da mi prinese še kozarec vina, sem ga vprašal:

»Kdo pa je ta stavec, ki se je pogovarjal pred hišo?«

Krčmar je skomiznil z rameni, nasmehnil se nerodno in šel. Ko se je povrnil, je stal nekaj časa trd in okoren kraj mize, nazadnje pa je rekel:

»Tisti človek, ste vprašali, kaj da je in kdo? Nerodno je, da bi govoril o njem!«

»Zakaj nerodno?« sem se začudil.

»Zato!« je odgovoril krčmar čemerno; nato pa je široko zamahnil z roko ter se zasmel.

»Stvar je čudna; to se pravi, čudna za ljudi, ki niso domači. Mož, ki ste zanj vprašali, je mlajši, kakor se razodeva. Človek bi mislil, da mu jih je sedemdeset in čez, pa mu jih je komaj šestdeset. Najbistrejša pamet je v občini; veljá za enega župnika in za devet županov. Najboljše srce je na svetu; dal bi hlače in škornje, sam pa bi gazil bos. Če bi kdo zaslužil, da bi ga dali živega v pratiko, bi tá zaslužil; dali pa ga ne bodo nikoli!«

»Zakaj ne?«

Krčmar se je popraskal za podbradek, pogledal je na cesto, po zeleni rébri nizdol, nazadnje proti milemu večernemu nebu, kakor da bi iskal prave misli in besede.

»Tako je pač! Ne moremo ga voliti ne za starejšino, ne za ključarja, še za občinskega pisarja ne, čeprav bi bil za poslanca dober!«

»Kako da ne? Kaj pa je napoti vam in njemu?«

»To je pač napoti nam in njemu, da je bil presedel v ječi, to se pravi v mnogoterih ječah,

svojih petindvajset ali trideset let in da mu te nevšečne nadloge ne odvzame nikoli živ krst na svetu!«

Obstrmel sem, da se mi je vse zazibalo.

»Pa čemú? Kako so mogli tega človeka, to ljubeznivo božjo stvarco, goniti v ječo in iz ječe spet v ječo?«

»To ga pa kar samega vprašajte!« je rekel krčmar osorno in je šel. —

Koj drugo jutro, zarana, ko je mlado solnce že vse prespano vriskalo iznad gorá, sem se napolil tja, kamor so mi bili pokazali. Visoko na hribu, ob ozkem kolovozu kraj gozda, je stala kočá v zatišju; bela in ljubezniva je bila, zdela se mi je kakor živ človek, ki ima dušo.

Na klopi je sedel stavec, pred njim se je na belem pesku igralo dvoje malih otrok. Stavec se je smehljaj, otroka sta se kričé prevračala.

Še preden sem ga pozdravil, je izpregovoril stavec sam, živožareč od sreče in zadovoljnosti.

»To sta namreč moja mala dva, je moj parček, sta moja golobčka! Otroka sta moje sestre, pa je umrla, sirotica. Videl je nisem, kar je bila stara dvanajst let; dal bi cekin, da bi jo videl še enkrat. — Kaj pa bi radi?«

Bil sem nekoliko osramočen; rekel sem mu naravnost, beseda je kar planila z jezika:

»Povedali so mi, da ste bili v ječi svojih petindvajset ali trideset težkih let!«

Namesto da bi se bil razsrdil, se je nasmehnil ter je zaklical:

»Hej Minca, hej Jakec, po hruške, po hruške tja v breg!«

Odkričala sta otroka v solnce, kakor da bi bilo odfrčalo dvoje splašenih belih metuljev.

Stavec je pomezikoval zmirom hitreje, posmihaval se je tako sunkoma, kakor da bi trudoma zatajeval smeh.

»Razbojnika ste si prišli ogledat, rokovnjača, ubijalca? Pa si ga oglejte!«

Izgovarjal sem se v zmedí:

»Kaj razbojnik in rokovnjač! Le to sem si prišel ogledat, le to sem prišel vprašat — od kedaj da je škrjanec ptica-ujéda!«

Nasmel se je blagodušno in takrat sem videl, da ima še vse zobe, krepke in bele.

»Nič ne zamerim, gospod, saj so reči zares ogleda in vprašanja vredne! Sedite malo, če se

Vam zdi, razgledava se po tem lepem svetu in pomeniva se! Tako pravim, da če bi ne bilo tistih petindvajset ali trideset let, bi nikoli ne bil tako od srca vesel tega svetlega božjega jutra! — Od kedaj da je škrjanec ptica - ujeta, ste vprašali? Odkar so mu bili vzeli polje in nebeško luč, pristigli mu peroti, prikrajšali mu jezik ter ga zaklenili v kajbico! Človek je po svoji naturi dober in zvest, saj ga je bil ustvaril Bog po svoji podobi. Ali izkrivenčili so jo, to božjo podobo, spali so jo nasiloma, tako da laže sama sebi in mora lagati še drugim, drugače jo naklestijo, da je groza in joj! — To je vsa modrost moje zgodbe, ki Vam jo bom zdajle povedal!»

Nič ni bil razburjen, tudi ne žalosten; govoril je tako mirno, kakor da bi pripovedoval starodavno pravljico svojima belima »golobčkoma«, ki sta se vriskaje podila po bregu. —

II.

Od zgodnje svoje mladosti sem živel v miru in prijaznosti z Bogom in ljudmi. Vedoma nisem delal krivice nikomur; vselej sem jih več dobil po plečih, nego sem jih porazdelil sam. Ali vendar se bojim, kako da bom stal nekoč pred nebeškim pragom, če so božje postave človeškim enake. Verujem pa in zaupam, da niso, kajti učili so me, da je Bog neskončno moder.

Samo troje nas je bilo domačih pri hiši. Starejši brat je bil prevzel grunt po očetu, sestra je bila še napol otrok. Izhajali smo za silo, imeli smo se radi, v sovraštvu nismo bili z nikomer, tožili se nismo. Tako bi se bilo življenje do kraja izteklo kakor ravna cesarska cesta, če bi ne bilo tiste pravice, ki je pisana na papirju.

Potrdili so me k vojakom, ker sem bil čvrst fant. Zvečer tistega dne smo se napotili v krčmo, kakor vleva starodavna šega. Huda bolečina mi je tiščala na srce, tista bolečina, ki je fant ne potoži nikomur, še sebi ne. Žalosten bi človek ne smel piti; in ker bi ne smel, pije nalašč. Razgrelimo se kmalu; najprej smo zapeli, nato smo se sporekli in še preden je udarilo polnoč, smo se stepili. Ni bilo nič posebnega, koj drugi dan bi se bili pobotali brez sodnika. Ali posegla je vmes postava, ki tirja povsod svoj delež, tudi tam, kjer ji ga niso dolžni. Dvoje ali troje smo jih bili malo prehudó pobožali, tako da so par dni lenarili po blazinah. In za tak ničev nič se je začelo po vsej fari pilatuško izpraševanje, pričevanje in zapisovanje, kakor da smo se bili spuntali zoper cesarja samega.

Tudi k nam so prišli, kar dvoje biričev je prišlo póme; oblastno in mrko sta priškórnjala v vežo.

»Ali si ti Janez Pobirájev?«

»Tisti sem! Če pa se že tikava, zakaj bi si še v róko ne segla?«

»Jezik za zobé!«

»Nisem ga bil iztegnil!«

Že je zarožljajal z jeklenimi zapestniki.

»Tisto pa ne,« sem rekel, »uklepati se pa ne dam! Če je potreba, pojdem z vama vštric, kamor že bodi, gonila pa me ne bosta!«

Ko me je zgrabil za roko brkati birič, sem ga sunil v rebra.

»Lóti se me, ti bezgec!«

Nisem se bil še prav okrenil, že sta mi tičali obedve roki v tesnih zapestnikih, da sam nisem vedel kako in kedaj. Tako sta me gnala skozi vás, preko polja v beli trg. Ljudje so zijali na pragih in kraj plotov, otroci so kričali za nami. Nisem vedel, kam da bi pogledal; hladno je bilo, v zgodnji pomladi, meni pa je žgalo v lica. Pred sosedovo hišo je stala tista deklina, ki sem jo rad videl. »Jezus Marija!« je vzkliknila ter je pobegnila v vežo. Takrat mi je bilo do solz, kakor še nikoli ne.

Vse rokovnjaštvo se je raztopilo v nič, še preden so buške splahnele. Pravica je popisala tisti papir, ki ga ima odveč, pa je bilo vse poravnano in pozabljeno. Jaz edini sem ostal razbojnik, mene edinega so še nadalje vlačili od sodnika do sodnika, iz ene smradljive kajbe v drugo. Ali ne zaradi tepeža, ne zaradi bušk, temveč zgolj zaradi tistega »bezgca«, ki sem ga bil zasolil ošabnemu biriču.

Kaj je bezgec? Ne vem, še zdajle to uro ne! Beseda je pač, bleknil sem jo bil nalepem, ponedolžnem, kakor človek kihne, ali pa se usekne. Prisodili so mi zanjó mesec dni ječe; torej pomeni že najbrž strahotno kletev zoper Boga in cesarja. Potožil sem, da so me bili uklenili, gnali me takega skozi vas ter me spravili v sramoto pred vso faro in pred svojim dekletom še posebej. Sodniki so se mi smejali; torej je že najbrž tako, da so ravnali biriči prav in po postavi, kakor so ravnali.

Spomladi je bilo, ko dišé razorane njive do samih nebes, močnejše od mošta. Zaklenili so me v plesnivo kajbo, niso dali, da bi poprej še zoral in posejal. Mlad sem bil, ne vaje kletke; še vrabec se začenja ob rešetko, dokler ne izkrvavi. Ni bilo več ne dneva, ne noči, ne zore, ne mraka; zdelo se mi je, da so se bile ustavile vse ure na

svetu, da so me bili zaklenili v kraj, kjer človek ni več človek, temveč stvar brez duše, kakor miza v kotu, kakor sivi zid. Brez prevdarka, ponevedoma, kakor v hudih sanjah, sem se zagnal ob duri z glavo in pestmi, da je zabobnelo; duri se niso udale, pač pa jih je neutegoma odklenil debeli varuh. Toliko da je stopil na prag, me je udaril s težkimi ključi po prsih.

»Ali ne daš mirú, smrkavec, ali ga še ne daš?« je kričal nad menoj.

»Kakšen smrkavec? Kdo smrkavec?«

Lopnil sem ga z vso silo po širokem obrazu; s preveliko silo, kajti koj mu je rdeča kri zacurljala preko usten. Prestrašil sem se, ali prepozno sem se prestrašil. Sam nisem vedel, kedaj da so me uklenili, kod da so me vodili, kam da so me nazadnje vtaknili. Ležal sem na trdih tleh, noč je bila. V tej samoti sem se spomnil na svojega dekleta, na Miciko, in neizrečeno hudo mi je bilo pri srcu.

Spet so me gnali pred sodnika srepogledega, ki mi je kar nakratko in brez počasnega pričevanja prisodil še mesec dni povrhu, mesec dni zaradi tistega tenkega rdečega curka, ki se je bil prelil iblajtarju preko usten. Potožil sem, da me je bil debeli varuh najpoprej in nalepem udaril s težkimi ključi po prsih, nato pa me zmerjal za smrkavca. Tega smrkavca živ krst ni bil slišal in ni maral slišati, ključi se tudi niso poznali na mojem jopiču. Pljunil sem pred lažnivega iblajtarja, zato so me koj pahnili v mrzlo kajbo, za kosilo pa so mi dali resastega kruha kos in vrč vodé.

Kaj da so mi za večerjo privoščili, je sitno praviti, ker nikogar ni bilo zraven, da bi pričal. Ali je bil šele večer, ali je bila že trda noč, ne vem. Zahreščalo je v ključavnici, odpahnile so se duri, žarka luč mi je zablislila v oči, nikogar nisem videl, ne spoznal. V tistem samem trenutku, ko sem zamižal pred lučjo, sem treščil ob tla kakor kamen. Ko sem se vzbudil, me je bolela glava tako od sile, da sem se opotekel v temi in da nisem mogel kmalu razbistriti, kje da sem. Nazadnje sem otipal mrzli zid in takrat mi je vse, kar je bilo strašnega, buškoma planilo v vroče misli, legel sem na gola tla in tako do kraja sem bil potr, da bi bil najrajši umrl.

Minila sta obadva meseca; kako da sta minila, vé Bog in vem jaz. Ko sem stopil na cesto, se mi je trdo zableščalo pred očmi; tako me je presunilo, kakor da ne sodim več pod belo solnce, temveč da bi bilo še najboljše, če se kar povrnem v temno kajbo, v sramoto in bridkost.

»Zaznamenovan sem za zmirom!« sem rekel v svojem srcu. »Pobegnem onkraj morjá in še dalje, kar onkraj svetá!«

Napotil sem se v krčmo, da bi tam počakal večera. —

III.

Sédel sem v kot kraj duri, tja, kjer je klop za berače in popotnike. Naročil sem si gnjáti, ali teknila mi ni, ker po hudem postu nisem bil več vajen takih dobrot; toliko bolj pa mi je šlo vino v slast in me je koj razgrela.

Daleč od mene, tik ob oknu, je sedel napol gosposki človek, ki me je zabodeno gledal. Razjezilo me je, da bulji vame, zato sem vzdignil kozarec in sem rekel:

»No, pa se glejva, če ni drugače!«

Tudi on je vzdignil kozarec in se mi je veselo nasmejal.

»Saj se nisva sporekla, ko se še poznava ne; kaj bi tičala vsak v svojem kotu?«

Prisedel je kratkomalo k meni, začel je go-bezdati vsekrižem, o tem in drugem, posebej še o žalostnih in revnih časih ter o nadlogah, ki pritiskajo od vsepovsod. Vino mi je bilo razmajalo jezik, pa sem mu nastežaj povedal, kdo da sem in kako da so ravnali z menoj. Tolažil me je:

»Postava je kakor pajek, ki prede svoje mreže od plota do plota; mi ljudjé pa smo nedolžne muhe. Pajek je lačen in misli, da je njegovo ravnaje Bogu dopadljivo, muhe pa so vendarle revice!«

To razlaganje se mi je zdelo nekam čudno, pa vendar ne čisto brez pameti. Vprašal sem ga, če ni morda že tudi sam imel opravila s postavo; povedal mi je, da ga je imel zadosti in preveč. Kako in počemú da se je bil sporekel s posvetno pravico, ni razložil. Povzdignil je oči, zavzdihnil naglas ter rekel, da je v teh hudih časih še najboljše, če poveže človek svojo culo ter pobegne preko morja. In še je rekel: »Če bi mogli vsi, kakor bi radi, bi rastel osat po njivah in lazih naše dežele!«

»Preko morja,« tako je rekel; prav tisto besedo, ki je bila živa v mojem srcu. Zdelo se mi je, da tiste besede še treba ni bilo, da je bil sklep že zdavnaj storjen in potrjen in da je bilo treba samo še culo povezati. Mudilo se mi je tako hudo, da bi bil najrajši kar vstal in šel. Prijazni mož, moj sopivec, mi je na roko obljubil, da mi preskrbi vozni listek tja do Amerike. Zelo sem mu bil hvaležen in dal sem za liter vina.

Ko se je zvečerilo, sem se napotil domov. Dve uri hodá je bilo in spotoma sem se popolnoma streznil. Noč je bila lepa, mesec je sijal. Kolikor bližje sem bil domu, toliko bolj mi je bilo težko in pusto pri srcu. Ko sem zagledal naše polje, me je začelo dušiti v grlu. Človek, ki nikoli ni oral, ne vé, kaj je njiva; več je kot mati in več kot žena; zdelo se mi je zmirom, da ima dušo, srce in razum. Najrajši bi jo bil klečé prosil odpuščanja zaradi svoje nezvestobe. Hodil sem počasi; na plečih nisem nosil butare, ali nosil sem jo na srcu.

Ob klancu na bregu se je svetil v mesečini moj beli dom. Kako se mi je takrat storilo, ko sem ugledal to svojo milo zibelko, ni treba, da bi pravil. Potrkal sem na bratovo okno.

»Miha, odpri!«

V izbi je zaropotalo, kakor da je bil kdo stol prevrnil; nato se je odprlo okno in prikazal se je brat.

»Kaj si ti, Janez?«

»Sem! — Miha, tristo forintov je še mojih! Če jih imaš v hiši, jih kar odštej, pa zbogom!«

»Kaj pa misliš, nevihta, in kam? Stopi noter, da se kaj pomeniva!«

»Kaj bi se menila? Zame tukaj ni več dóma! Pojdem daleč; morda so ljudje na oni strani morja bolj pametni in bolj pravični!«

»Če ne maraš noter, kje pa boš spal?«

»Pod kozolcem!«

Brat je šel in je prižgal svečo.

»Ne budi nikogar!« sem rekel. »Samo toliko posveti, da bom videl Leniko!«

Lenika je bila moja sestra; takrat ji je bilo dvanajst let in lepa je bila, kakor sam božji angel. Spala je mirno, čeprav ji je trepetala na licih nemirna svetloba sveče; usteca je imela napol odprta in zdelo se mi je, da se mi smehljá. Če je Bog ob tisti uri uslišal mojo molitev, je živela do konca brez greha in brez žalosti. —

Brat se je povrnil k oknu.

»Tak praviš, da boš pod kozolcem spal? Saj nisi nikogar ubil, da bi se skrival pred ljudmi!«

»Ubil, ali ne ubil: kdor je imel opravila z biriči, je hudodelec, pa če je bil tudi le napak kihnil! — Kar daj, kar imaš, pa kraj besedi!«

Naštel mi je koj ob oknu tistih tristo forintov; polagal je počasi bankovec za bankovcem na široko polico; zraven je gorela sveča, toliko da mu dolgi plamen ni osmodil košatih brk. Roka se mu je močno tresla.

»Ali zares misliš na pot? Ali za zmirom, ali samo, da ljudje pozabijo?«

»Zares in za zmirom!«

»Pa veliko sreče, Janez!«

»Tudi tebi, Miha!«

Segla sva si še v roko, nato sem šel. Slišal sem, ko se je zaprlo okno za menoj; in v tistem hipu, ko sem se ozrl, je tudi luč ugasnila. —

Brat je bil dobra duša in imel me je rad; samo zgovoren ni bil nikoli. Vendar pa se mi je zdelo, da bi bil lahko rekel še kakšno besedo, kakšno drugačno, tako besedo mislim, ki sama zase ne pomeni veliko, ali ob kateri človek občuti, da je bila prišla še gorka naravnost iz srca, kakor pride solza iz očesa. Tako je zares: »Ubil, ali ne ubil — kdor je imel opravila z biriči, je hudodelec še pred svojim rodnim bratom!« —

Nisem šel naravnost pod kozolec, ker mi ni bilo do spanja in počitka; napotil sem se na oni konec vasi, kjer je domovala Micika. Še od nje bi se bil rad poslovil.

Kraj bele ceste je stala hišica, vsa oblita od žarke mesečine. Tam gori od podstrešnega okna, od tega ljubega, so viseli košati nageljni. Zalučil sem peščeno zrno proti oknu, da je tenko zaklenketalo.

»Micika!«

Dolgo sem čakal; zdelo pa se mi je, sam ne vem zakaj, da Micika ne spi, temveč da posluša in da me je bila koj spoznala. Šele ko sem tretji-krat zalučil in poklical, se je okno tiho odprlo, samo napol, in še to počasi.

»Kaj si tako trdno spala, Micika?«

»Béži, Janez, — če te kdo sliši!«

»Naj sliši! Mar mi je ljudi! Vsak med njimi je hujsi razbojnik od mene!«

»Kaj si storil, da so te gnali uklenjenega? Čemu prihajaš ponoči kakor tat?«

Glas jo je razodeval, da joka.

»Kaj da sem storil? Troje biričev sem ubil nalepem in sem jih še sam pokopal! — Micika, poslušaj me, kar ti zdajle povem! Še preden se zdani, pojdem daleč odtod, v Ameriko pojdem! Morda se povrnem še kdaj, morda nikoli več! Ti pa si zapomni, da sem te imel od srca rad in da te bom zmirom rad imel! Če ti ljudje naklestijo karkoli na ušesa, ne verjemi jim nobene besede! Krivice nisem delal nikomur, drugi so mi jo delali! Ako te je volja, čakaj name! Ali pridem póte, kadar poraste trava nad mojo sramoto, ali pa te pokličem, da prideš za menoj! Ali prideš, Micika?«

»Pridem!« je odgovorila; ali, Bog se usmili, odgovorila je tako tiho, komaj z roba ustnic, da me je presunilo v dno srcá. Ne vem, če mi je ob tisti uri storila krivico v svojih mislih, ali ne. Človek pa je v svoji žalosti kakor preplašen otrok, ki

vidi strahove po vseh kotih. — Odtrgala je nagelj ter ga je spustila v rosno travo.

»Ná za na pot in za spomin!«

Pobral sem nagelj; nobena beseda mi ni hotela več na jezik, čeprav jih je bilo vse polno v srcu.

»Zbogom, Micika!«

»Zbogom!« —

Tako sem se bil nakratko, nahladno, čisto po tihotapsko poslovil od doma, od brata in od ljubice. Ko sem ležal v stelji pod kozolcem, se mi je zdelo ves čas, da mi tišči skala na prsi. Še v spanju sem jo čutil ter sem poizkušal, da bi jo zvrnil raz sebe; ali še omajati je nisem mogel. — (Dalje.)

O umetniških slogih.

Jos. Mantuani.

Odgovarjati mislim v nastopnih vrsticah na vprašanja, ki si jih nisem stavil. Morebiti bo smatral kateri izmed čitateljev moje razmišljanje za nepotrebno šaro. Morda je tako. Druge bom izzval k nasprotovanju. Bo tudi koristno, da se izčistijo nazori. Kaj me je pač napotilo, da govorim o umetniških slogih?

Kadarkoli izvem, da je bila prizadeta po vojni stara umetnina, bodisi poslopje, ali kip, ali slika, vsiljuje se mi vprašanje: bo li mogoče popraviti škodo in ohraniti kulturni spomenik bodočnosti? In takoj se mi priprede nadaljevanje: če se dá popraviti škoda, na kak način je to izvesti? V starem, zgodovinskem slogu, ali v modernem? In tu zastanem — ne gre več dalje. Nikdar se niso toliko prerekali o »slogih«, kakor dandanes; nikdar pa ni bilo toliko ponesrečenih in neučinkovitih umotvorov, kakor jih poraja moderni čas. Ali ne kaže malo razmišljati o tem zanimivem dejstvu, ali recimo, da bo malo bolj omikano: problemu?

Najvažnejša preporna točka, ki preveva našo dobo, je boj za slog. Trditi smemo, da je potekel skoraj ves 19. vek v tej borbi. Ko je bila francoska revolucija prestrigla naravni razvoj umetniških slogov in ko je zamrl empirski slog, ker ni imel življenjske moči, tedaj so poskušali vse stare sloge, drugega za drugim, jih sedaj spajali, sedaj ločili, tu jih slačili, da so postali dolgočasni, tam jih preobremenili z okrasjem, da so bili nemirni v učinku — a primernegega sloga niso našli. Zakaj neki ne?

Kaj pa je slog? Slog je stalni, v vseh posameznostih umotvora enotni znak, ki ga povzroča duh časa, način izdelovanja (tehnika), gradivo in pa namen, kateremu naj služi umetnina. — Ta znak se mora torej ponavljati pri vseh umotvorih iste dobe; prežeti mora posamezne dele iste umetnine, tako, da je mogoče določiti tudi drobec, iz kate-

rega časa da je. Način dela bo seve drugačen, če oblikuje umetnik kamen ali les, ali če vliiva kovino. Hiša, stavljena iz rezanega kamna, bo naredila popolnoma drug vtis, kakor zgrajena iz opeke ali zidana iz cementa. Dalje bo imela stavba, namenjena bogoslužju, bistveno drugačen znak, kakor privatna hiša ali železnična postaja.

Slog je torej oblika, ki jo dobi umetnina v svoji dobi, po svojem bistvu, namenu in pomenu. — Ali z drugimi besedami: umotvor ima pravilen slog, ako je oblikovan v duhu časa in po zahtevah, ki jih stavita gradivo in smoter.

Ločiti nam je torej dve plati pri bistvu sloga: zunanjo in notranjo. Pri prvi se nam je ozirati na gradnjo in estetične oblike, pri drugi na psihično vsebino, to je izraz časa po čutu in mišljenju. Oblika je pri izvršenem umotvoru vnanja reč. Kadar pa nastaja umotvor, tedaj jo snujejo duševne moči in sodobni okus človeštva, ki ga pri delu zastopa umetnik. In tu se ločijo dōbe in razdōbja. Vzemimo — da nam bo to popolnoma jasno — n. pr. kak prosto pisan Trubarjev predgovor in ga primerjajmo s poljubnim govorom o Janeza Svetokriškega in tega dalje z Vodnikovimi spisi. Kaka razlika je v načinu, izražati svoje misli! In prav tako je tudi z umetninami. Vsak čas ima svoje stalne znake, ki se jih ne znebi noben sodobnik; posamezniki se razlikujejo samo v podrobnostih. Kakor je moč n. pr. določiti z vso sigurnostjo literarno delo, je li iz 16., 17. ali 18. veka ali še pozneje, tako je tudi pri umetninah. Pri slovestvu odločuje jezik, skladnja, slovnica itd., pri umetninah gradivo, konstrukcija, ornamentika, tehnika; pri glasbotvorih tonovski načini, načela za osnovo napeva, harmonija, okrasje. Umetnost torej zajema svoja sredstva iz neizčrpne zaloge ljudskega pojmovanja in čuvstvovanja najširših mas; in vse, kar je vzela na posodo, to odseva v izvršenem umotvoru spet med človeštvo: in to

Hudodelec Janez.

• Ivan Cankar.

IV.

Vzdramil me je petelin, še predno se je dani-
nilo; naš petelin je bil, spoznal sem ga po glasu.
Koj sem vstal, otrešel si steljo z obleke ter se na-
potil, da bi ne srečaval koscev. Pod klancem sem
se umil v studenčnici, ki je tekla v bistrem curku
iz lesenega žleba. In duša mi je bila bolj vesela,
noga je stopila čvrstejše.

Jutranje solnce, milo in toplo, je kakor božje
okó, ki se ozre na ubogeга človeka polno milosti
in tolažbe. Skrbi se raztopé v rosi, hude sanje po-
pije zarja. Mlad sem bil in srce se je ozdravljeno
vzdignilo proti nebu, s škrjanci prepevaje. Pod hri-
bom sem se ozrl; na visoki rebri je v solncu ble-
ščala naša vas; zavriskal sem, da se je razleglo po
dolini ter odmevalo od gorá.

Cesta je bila gladka in zložna, stopal sem
krepko in bil sem v mestu, da sam nisem vedel
kedaj. Poiskal sem takoj svojega prijatelja iz krč-
me, kakor sem mu bil obljubil. Tam v zakajenem
brlogu je menda pil in prežal ves božji dan in
vsako ljubo noč. Zdel se mi je manj priljuden, sko-
raj zopern; mozoličast obraz je imel in krmežljave
oči. Pa navsezadnje še ni treba, da bi bili mozoli
že znamenje rokovnjaštva.

»Ali ste prinesli?« je vprašal.

»Sem!«

Pokazal sem mu bankovce.

»Strela božja! To je dovolj za popotovanje
onkraj svetá, kaj še v Ameriko!«

Poklical je kar sam liter vina, rumene gošče,
ki mi je mahoma udarila v pamet ter jo razmajala.
Prisedel je k nama še drug človek, prav tako mo-
zoličast in krmežljiv; sam Bog vedi, odkod se je
bil pobral. Obadva pa sta besédila, gobezdala in
pripovedovala toliko in tako nagosto, da nisem raz-
umel nobene besede. Le to sem nazadnje vedel, da
bo treba prenočiti v mestu, ker se menda take po-
potne reči in težave ne dadó opraviti s tisto hitrico,
kakor bi človek rad.

Nič se ne spominjam, kaj da se je godilo po-
zneje, kod da smo hodili, koliko popili, kaj počeli.
Vzdramil sem se zjutraj v nečedni izbi, bolan in
potrť. Stud in sramota! Skočil sem k umivalniku,
da bi se opral, pa še tista voda se mi je gnusila.
Dvoje postelj je bilo v izbi. Na drugi je ležal zelo
mlad človek, smrčal je z nastežaj odprtimi ustmi;

poznalo se mu je, da je bil preveč pil; lica je imel
zasinela in upala; ali vendar je razodeval ves obraz
tako otroško, nedotaknjeno nedolžnost, da bi ga
bil najrajši po materinsko pokrižal. Tiho sem odprl
duri, da bi ga ne vzbudil, in sem šel.

Izkazalo se je, da sem bil prenočil v tisti
krčmi, v kateri smo bili tako nekrščansko popivali.
Moj mozoličasti prijatelj je sedel za mizo in dre-
malo se mu je.

»Kako ste kaj spali, á?« mi je zehaje pome-
žiknil. »To je bila vesela noč, fantovska noč!«

»Dajte mi listek in papirje, pa koj!« sem ga
osorno zavrnil.

»Kam se mudí, kam se mudí!« je odmahnil ši-
roko. »Še ga bomo en liter, navsezgodaj, za to milo
slovo! — En liter, Francka!«

Natakarica je res prinesla steklenico na mizo,
jaz pa se nisem pritaknil ne steklenice, ne ko-
zarca. Od sramú, kesanja in srda je začelo kipeti
v meni, zato sem rekel:

»Če ste pijanec, jaz nisem! Res so me že gonili
uklenjenega, ponedolžnem gonili! Včeraj pa sem bil
zaslužil ne le, da me uklenejo, temveč da mi jih
naložé povrhu še petindvajset gorkih! — Zdaj hitro
opravite, kar sem bil naročil in pošteno plačal;
mudí se mi!«

»Kam se mudí, kam se mudí!« je brundal smeh-
ljaje. Njegove krmežljave oči so mežikaje izbegá-
vale mojim. Vrag sam me je zmotil, da sem v svoji
nejevolji ponevedoma nastavljal kozarec ter ga iz-
praznil. Od tistega trenutka nadalje se nisem do-
dobrega streznil in vzdramil nič prej, nego v ječi.
Le toliko se mi dozdeva, da sem bil poleg svojih
dveh krmežljivcev ugledal za mizo nenadoma tudi
še onega mladeга fanta, s katerim sem bil prenočil
v nečedni izbi.

Ne vem, kako da sem bil prišel na kolodvor;
tudi ne vem, kedaj, če še tisti dan, ali šele tri dni
kasneje. Stal sem tam, napol v sanjah, težko culo
na plečih; kjé da sem si bil naprtil tisto culo in kaj
da je bilo v nji, tudi več ne vem. Pred menoj in
za menoj so se prerivali neznani ljudjé; vsem se
je nekam mudilo in vsi so bili v skrbeh. Nekjé
daleč, kakor v megli, sem ugledal krmežljivca, ki
je slonel potuhnjen v nekakšnem kotu. Poleg mene
je stal oni mladi fant; stiskal se je k meni in se je
ves tresel; tudi on je imel na plečih culo iz žaklje-
vine.

Nekdo mi je od zadaj položil roko na ramo.

»Stopi malo z menoj, prijatelj!«

Osupel sem se okrenil.

»Kam?«

»Le stopi, ti bom že pokazal, kam!«

»Saj tam je že moj vlak, tisti je! Mudi se mi, izpusti me!« sem kričal ter se rval z njim.

Nekdo drugi se je bil polastil fanta ter ga je pehal sem in tja. Pogrelo me je tako močno, da sem se sunkoma izpulil svojemu biriču ter skočil k fantu.

»Tega pa ne! Tega pa kar pustite! Ta je nedolžen!«

Biriča, ki ga je držal in suval, sem odpihnil tja do zida, da je telebnil ob tla in zastokal.

Nastala je velika zmeda, zaglušno so kričali vsi vprek. Najhujše pa je kričal moj birič.

»Tégale primite, znan je tič!«

»Kakšen tič?« sem ga vprašal; bolj pa sem ga vprašal s pestjó, nego z besedo, kajti omahnil je med ljudí. V tistem trenutku pa sem bil že uklenjen, Bog vedi, kako se je bilo zgodilo. Slišal sem še krik in vik in smeh, videl pa nisem nikogar več, ker od samega srda in od same bridkosti nisem maral nikamor pogledati. —

Kaj bi pravil! Gonili so me spet, gonili sem, gonili tja! Dopovedovali so mi, da ne bi bil smel na pot v Ameriko, zato ker so me bili potrdili za vojaka. Na vojake pa še pomislil nisem bil, še zdaleč ne! Vse, kar se je godilo in kakor so ravnali z menoj, se mi je zdelo nagnusno in zopernaturno. Bilo mi je, da mi leži trd kamen v glavi, namestu božje pameti. Molčal sem, sodniki pa so rekli, da sem zakrknjen grešnik. Še tisto rvanje, prerekanje in suvanje na kolodvoru so zapisali vse docéla v moje črne bukve. Mozoličarja, sleparja nekrščanskega, še imenovati nisem maral, preveč se mi je studil; toliko pa sem bil sklenil že od začetka in zatrdno, da ga naklestim, kjerkoli in kadarkoli ga zalotim. Smilil se mi je le tisti ubogi fant, ki je stal poleg mene pred sodniki ter se je tresel od groze.

»Kaj se boš tresel pred temi rabeljni?« sem mu rekel. »Bolj si nedolžen od vsih teh, ki te sodijo!«

Tudi te besede so mi koj zapisali v črne bukve.

Obsodili so me, kakor sem vedel, da me bodo obsodili. Še slišal nisem, koliko da je bilo mesecev in koliko tednov. Šel sem z biriči, kamor so ukazali; in takrat me že ni bilo nič več sram in tudi žalosten nisem bil več. —

V.

Človek vé, da je čista njegova vest, vé, da ni žalil nikogar in da bi zadobil odvezo od najbolj sitnega spovednika. Toda srce je strahopetno, je preveč splašeno, se boji kazni, čeprav je brez greha. Kadar te uklenejo in opljujejo in obsodijo ponedolžnem, je nedolžna samo tvoja bistra pamet, srce pa je potrto in se ukloni biričem. Tvoj brat te je bil najprej postrani pogledal, nazadnje se pogledaš postrani še sam. Tvoj brat si je mislil: »Kar tako in brez vsega hudega vendarle niso ravnali po živinsko z njim!« In kmalu si občutil še sam: »Kar tako in brez hudega vendarle niso mogli ravnati po živinsko z menoj! Nekjé mora biti greh; zunaj ga ní, ker drugače bi morali biti uklenjeni vsi hudodelci, tisti, ki jih mislim; torej je v meni greh!«

Čudno se motajo misli v glavi, ne dadó se razvrstiti, ne pregledati. In zmirom si v strahu: »Če bi tále misel bila živ človek, bi jo uklenili ter obsodili!« Nehotoma te spreletí: »Ta pravica, ki te je bila nalepem zgrabila za rameni ter te vznak treščila ob tla, ni nikakšna pravica, temveč je kakor korajžen kmetiški fant, ki v pijanosti obdeluje tovariše s kolom, ne zató, da bi ga bili tovariši razžalili, temveč edinole zato, ker je močan in korajžen in ker tovariši nimajo kolov!« Ali komaj te je bila spreletela taka misel, se srce že vse prestrašeno stisne ter prosi odpuščanja: »Pravica je pravica; če te je bila uklenila, je že sama vedela, zakaj da te je!« —

Prav dobro sem bil razmodril svojo nedolžnost in nebogljnost! Ali kaj mi je modrost? Celó med razbojniki, s katerimi sem bil v ječi, med požigalci, tatovi in ubijalci, sem bil sam najhujši razbojnik. Zakaj drugi so se smejali in so zbijali kvante, meni pa je bilo srce težje od kamna. Vsa korajža, ki je je bilo nekđaj polno vedro v meni, se je razpuhtela, Bog vedi kam.

Iz ječe so me gnali naravnost v vojašnico, v hujšo ječo.

Koj prvi dan sem spoznal, kdo da sem; da sem človek, ki ni vreden, da bi svojemu bližnjemu pogledal v oči. — To je tako, da gresta senca in glas pred človekom, pa če bi prav prišel iz daljne Kine. Namah so vsi vedeli, da sem razbojnik, da so me bili biriči vlačili križem po ječah in da zategadelj ne zaslužim samo zaničevanja, temveč tudi strahovanja in pretepanja, tistega pretepanja, ki je po vojašnicah že od starodavnih časov v domači navadi.

S pretepanjem ni bilo nič; spoznali so koj, da sem čokat in da znam udariti. Nekoč me je vzbudil

ponoči ropot in krik; tema je bila, razločil nisem ničesar. Ali vedel sem, da so si bili izbrali nekoga med nami, da so ga držali v kleščah ter ga neusmiljeno naklestili. Čemú pač? Tja vendan, zgolj za krvavo šalo! Meni se je gabila tista krvava šala, zraven pa sem pomislil na pravico, ki je tepla mene samega po golem telesu in ni vedela, zakaj in počemú. Zjutraj sem pogledal svoje tovariše povrsti, zato da bi spoznal tistega, ki je trpel in da bi ga vprašal, kako mu je bilo. Nisem ga našel; vsi so bili zlovoljni in zaspani, smejal se nobeden ni, jokal pa tudi ne.

Poleg mene je spal tovariš, ki ga nihče ni rad imel; plašljiv in cmerav slabič je bil, vsaki muhi suženj. Negoda in izvržek je bil med vsemi, zato sem se mu bil že od kraja približal, jaz, tudi sam negoda in izvržek. Začutil je bil komaj, da ga ne gledam postrani, pa se je ves pritiskal k meni, kakor k materi, k edinemu varuhu na tem sovražnem svetu. Stregel mi je tako po hlapčevsko, da me je bilo sram; toliko da mi žlice ni nosil v usta. Pravil in tožil mi je o svojem življenju tako verno in odkritosrčno, kakor bi tega še brat ne storil bratu. Spregledal sem ga kmalu in sem videl, da je bil cmeravo nebolgljenče že od rojstva in da nikoli ne bo drugačen. Namesto da bi ga bili povili v ple-nice, so ga vtaknili v grobo vojaško suknjo.

Slonel je nekoč ob moji postelji; temà je bila že zdavnaj in vsi so spali. Tudi meni se je močno dremalo, poslušal sem komaj napol, že skoraj v sanjah. Pripovedoval mi je o svoji materi; imenoval jo je svetnico in zraven je jokal, ne vem zakaj. Vsa njegova povest se je čudežno kakor starodavna pravljica prelivala v mojo dremavico in nič ne vem, kedaj da je nehal in kedaj da sem zasanjal o svojem belem domu.

Krik me je lopnil po glavi kakor s polenom.

»Janez, pomagaj!«

Planil sem. Nekdo je držal prižgano svečo visoko nad glavo ter je svetil čudni družbi. Najprej nisem vedel, če bi se razsrdil ter skočil médnje, ali če bi se naglas zasmel. Na postelji je stal moj mali cmeravec, do nagega slečen. Dvoje tovarišev ga je krepko držalo za obedve roki, tretji pa mu je pljuskal iz golide mrzlo vodo na tilnik, da je curéla preko sključenega, koščenega hrbta in po suhih bedrih na posteljo. Drugi so stali naokrog ter so gledali na početje z resnimi in zadovoljnimi obrazi; vsi pa so molčali.

Cmeravec se je tresel od strahu in od mraza ter je kričal venomer:

»Janez, pomagaj!«

Zasmilil se mi je in skočil sem s postelje.

»Pustite ga na miru, pri tej priči!«

V tistem hipu se je vse zaobrnilo. Nihče se ni več zmenil za golo trepetliko tam na mokri postelji, vsi so mahoma planili nádme, brez besede, kakor domenjeni. In koj sem spoznal, da vsa tista neumna komedija ni bila naperjena zoper cmeravca, zoper revščino, ki se še braniti ni mogla, temveč da je bila že od začetka naperjena zoper mene. Postavil sem se jim, kolikor se je pač dalo; udrihal sem naokoli z golo pestjo, kamor je zadelo; do bajoneta nisem mogel, drugače bi bil pograbil zanj. Od vseh strani so se mi usipale trde in težke bunke na glavo, na prsi, na pleča. Prej, ko so se igrali s cmeravcem, so molčali; zdaj pa so vpili in preklinjali vsivprek, obmetavali so me z neznanimi priimki, da jih toliko in takih še nikoli nisem slišal. Vik in trušč je bil tako strahoten, da se je navsezadnje prikazala patrolja. Oddehnili smo se; jaz sem sôpel kakor meh; obedve roki sta mi bili krvavi do členkov, v glavi mi je brnelo, bolelo me je po vsem telesu kakor tisoč zelenih bušk. Razgledal sem se naokoli, pa sem videl, da imajo pisane rogove na čelu domalega vsi; ko sem to videl, sem bil zadovoljen.

Tako marogasti in rogati so se odmeknili od mene; toliko da niso kazali name. Sam sem stal kraj svoje postelje, napol nag in krvav, kakor sem bil. Očitno je bilo brez besed, da sem razbojnik. Cmeravec edini je cepetal z nogama, opletal z rokama ter kričal:

»Saj ni bil on! Saj ni bil on!«

Kaj da nisem bil, še povedal ni.

»Molči!« se je zadril nanj korporal. In cmeravec se je poniknil, kakor da ga je bil kdo ošvrknil z bičem.

Vsi so pričali zoper mene brez obotavljanja in brez strahu; nihče ni trenil z očesom. In pričevanja še treba ni bilo; kdor je zaznamovan, da je hudodellec, je že po svoji naturi kriv in sokriv vseh hudodelstev na svetu. Zato se nisem nič prerekal z njimi.

Še jutra niso čakali, tudi niso potrpeali, da bi se bil malo prespal in odpočil po hudem tepežu; koj tisto noč so me gnali v tesno luknjo in spotoma sem jih dobil še par trdih pod rebra. Niso si dali veliko opraviti z menoj, ne tisto noč in ne kasneje. Vse je kazalo, da mi je na čelu zapisano: »Ti si bil!« In če bi prisegel pred samim obličjem božjim, da nisem bil, bi me povrhu še obsodili zaradi krive prisege.

Nekaj pa me je motilo in bégalo ob tem samotnem premišljevanju. Kaj sem bil storil zlega tovarišem, da so nalepem planili nádme ter nato še pri-

čali zoper mene? Nikogar in nikoli nisem bil razžalil, ne s pogledom, ne z besedo, nikar s pestjó. In vsaki med njimi je bil v svojem srcu pošten fant, rahločuten človek, ki bi ponepotrebem še muhe ne bil strl. Odkod se je bilo nabralo to sovraštvu, ki so mi ga pljuskali golidoma na tilnik, kakor mrzlo vodo cmeravcu? Strahota je: človek nesrečnež se je bil ponevedoma sporekel s postavo in že se je bil hkrati sporekel tudi s svojimi najbližjimi, z bratom in s tovariši. Premišljeval sem to strahoto, pa je nisem mogel do kraja premisliti. —

VI.

Ko sem doslužil kazen za greh, ki ga nisem bil storil, so me dali med druge tovariše. Videl sem koj, da so mi bili izbrali družbo, o kateri so mislili, da je pripravna zame. Ne rečem, da so bili razbojnik in hudodelci. Kaj je razbojnik in kaj je hudodelec? Oboje sem bil na papirju postave, ali božje sodbe se nisem bal. Po mojih mislih so bili vsi moji tovariši pošteni ljudje, le nekje na čelu, ali na nosu, ali na suknji se jih je držala tista vražja krpica, kakor se je držala mene: »Ti si bil!« Pa da je imel vsakdo med njimi po sto takih krpic na suknji, jaz bi jim bil dal odvezo vsem povrsti, in še odvezo brez pokore; kajti vedel sem, koliko da pomeni krpica, ki jo človeku naši je posvetna postava.

Namenil sem se bil zatrdno, da se uklonem vsaki sili, še tako hudi in krivični, da se zvijem in potuhnem, kakor pes pod korobačem. Kaj pomaga prerekanje? Toliko pomaga, da ti naši je še eno krpico, če je prostora še kaj!

Takrat sem se bil poniknil do takih misli, kakor jih obrača v svojem drobnem srcu edinole strahopetec, ki se milo reži klofutam na čast, natihem pa šteje prislužke svoje strahopetnosti. Udati se komurkoli, potuhniti se po hlapčevsko pod mušjo senco! Lepo ni tako početje, fantovsko še celó ne, ali koristno je in postavam dopadljivo.

Pamet uboga človeka, človek pa kri. Če je bil gumb na suknji premalo svetel, če sem z enim očesom malo vstran poškilil, če nisem tiščal petá zadosti čvrsto skupaj, so me zmerjali za psa in za praseta in za ne vem še kaj. Takih besed sem bil vaje, bolele me niso nič več, komaj da sem se zmenil zanje. Tudi sunek v prsi ali pod rebra me ni več posebno razdražil; pač pa se je ob takih prilikah nekaj gorkega vzdignilo v mojem srcu, ali ukazal sem natihem: »Mir tam notri!« — pa je bilo koj dobro.

V tistih časih, ko se je pričelo drugo leto mojega trpljenja in moje sramote, sem dobil pismo od

Micike. Pisala mi je, da čaka name in da me ima rada, ali da jo fantje nadlegujejo in da bi jo domači ljudje že radi omožili; »drugam dali«, je rekla. Vprašala me je nadalje, kaj da rogovilim, da gredó o meni take strašne govornice po svetu. Sram da jo je, je rekla, če jo dražijo z menoj.

Pismo je kakor živa beseda; koj občutiš, če je beseda resnična, ali ne; koj vidiš, če je pisanje srčna kri, ali če je tinta iz štacune. V srcu mi je zaključalo, da je tisto pismo tinta iz štacune; ključalo je venomer, čeprav nisem maral poslušati.

Stali smo v vrsti na dvorišču. Večerno solnce je sijalo, rdeč ogenj je kipel iznad visokih streh. Tam zadaj je bil moj dom; nikoli nisem mislil nanj tako goreče, kakor ob tisti uri. In sem pozabil, kje da stojim.

Pa je planil prédme rabelj, korporal.

»Kam zijaš, tele zagovedno?« mi je zatulil v obraz tako od blizu, da sem čutil njegovo smradljivo sapo.

Nisem se koj vzdramil in nisem mogel razločiti, kaj da sem bil napravil nápak. Šele kasneje so mi povedali, da sem stal za pol nohta pred drugimi.

Tisto, da sem tele zagovedno, ni bilo nikakšno razodetje; preslišal sem bil že hušje reči, pa se nisem zmenil. Ali rabelj je tulil in razsajal še nadalje, preklinjal, da se je bliskalo, ter me suval na to in na ono stran; ne vem, če je bil pijan, ali kaj. In nazadnje je rekel, da je moja ljubica vlačuga.

»Kaj da je moja ljubica?« sem obstrmel.

»Jezik za zobe, ti...!«

Rekel je nemško besedo, ki je ne maram povedati. Beseda pa je pomenila toliko, da je bila moja mati vlačuga in da sem jaz vlačuge sin.

Zazibalo se mi je pred očmi, kakor da mi je bil priletel kamen na čelo. Najprej nisem vedel, kaj da bi; nato pa sem ga zgrabil za vrat ter ga stresel, da je zašklepetal.

»Kaj da je bila moja mati? Kdo da sem jaz?«

Še je rekel tisto besedo.

Tedaj sem zamahnil ter ga udaril v tisti nečedni obraz z vso močjó, kar mi je je Bog dal; če mi je zaradi kakšnega greha žal, zaradi tistega udarca mi ni. Koj se je prevalil na tla, zvil se najprej v klopčič, kakor maček, nato pa se je iztegnil.

»Tega imaš na vesti, zdaj si prav res razbojnik!« me je prešinilo natihem; strah pa me ni bilo nič.

Zgrnili so se krog mene od vseh strani, vroča kri se mi je prelila preko obraza, mahoma sem bil na tleh. Kaj da se je tisti dan še godilo, več ne vem.

Vzdramil sem se šele pozno pod noč in hudó me je bolela glava; otípal sem jo in sem čutil, da je obvezana. Tudi po udih me je trgalo in rezalo vse do nog, toliko da sem se mogel geniti v postelji. Ležal sem pač štirinajst dní in dalj; natanko nisem štel. Bolečin mi ni bilo mar; vse druge, vse grenkejše misli so mi trapile glavo in mi niso dale, da bi spal.

Zaradí kazní za svoje puntanje nisem bil v posebnih skrbéh; mislim, da bi se ne bil prav hudo začudil, če bi me bili obsodili na vislice. Od začetka sem bil zares že pripravljen na vislice; še zdaj se mi čudno zdi, da nisem bil ob tisti misli kar nič potrít. Nazadnje pa so mi povedali, da rabelj ni bil za vselej obležal pod mojo pestjó, temveč da se je

potuhnil za par dni v posteljo in da se mu pozná edinole črn rog na čelu. Nič veselja ali tolažbe nisem občutil, ko so mi bili to povedali; tako je bilo že zakrknjeno moje srce.

Kaj mi mar bolečine, kaj vislice, kaj vsi rabeljni tega svetá! V teh nadlogah so se vse moje misli in skrbí vile v žalostni procesiji čez hribe in doline proti domu, posebej še proti tistemu oknu, od katerega so viseli košati nageljni. Tovariš, ki je ležal poleg mene, se je smejal in mi je povedal, da sem v spanju klical Miciko. Vedel sem, da je izgubljena zame na vekomaj. Ali človek je samoljuben; tudi jaz sem bil. Natíhem, tam nekjé globoko doli je žgolelo upanje, da jo vidim še kdaj, ko bodo časi milejši, in da bo navsezadnje moja žena poročena.

(Konec.)

Pomladna pesem.

Že prva rosa je pokrila prve cvete.
Oblaki z vetrom se igrajo kot otroci.
Po tihih stezah v mraku mreže so razpete.
Opojen duh ženâ in rožni cveti v roci.

Ko mesec tih prepleza strmi rob noči,
glej, čez obraze deklic se nemir razlije.
Goré roké, oči . . . Srce jim burno bije.
Zastonj so sanje. In zaman telo drhti.

France Bevk.

Na maršu.

Mimo črnih zidov, tramov in dreves,
v blato sključeni, do smrti izmučeni,
ljudje in živali polmrtvih teles,
vlačijo težo pogreznih koles.

Vrani telesa zapuščena žró.
Zakopane misli, ljubezni oropane,
v obupnih trenutkih moči jim pijó.
Kot v vetru drevesa prek zemlje gredo.

France Bevk.

Na sanéh.

Kot suli bi se cveti, pada sneg.
Mi se vozimo visoko na sanéh
in z nami vozita se vrisk in smeh.

Radi bi veter bili — veter smo.
Radi bi vse pozabili — hi hó —
že nič več ni v nas in srečni smo.

Že vse je mimó: noči brezdanje,
vse blodne misli, brezplodne sanje.
Dobro nam je na sanéh. Nanje!

France Bevk.

Hudodelec Janez.

Ivan Cankar.

(Konec.)

VII.

Služil sem cesarja leto dni dalj od drugih. Tako so mi bili prisodili zaradi puntanja. V tistem zadnjem letu pa so mi pisali z doma, da se je Mica omožila.

Človek ne posluša bistrrega razuma, če to ne ugnano srce noče. Prav dobro sem vedel, da ji ni kazalo drugače. Kaj naj bi bila čakala name? Če mi je bila kdaj še tako verna, se je morala nazadnje omajati njena vera. Zakaj tisto velja za vse čase in za vsakogar: »Kdor je imel kdaj opravila z biriči, je hudodelec in zaznamenovan pred ljudmi!« Jaz pa že skoraj drugega opravila nisem imel, nego z biriči. In vse se mi je zdelo, da se na tej spolzki strmicci nikoli več ne ustavim. Mene bodo gledali postrani, kamorkoli se prikažem; še bolj postrani pa bi gledali tistega, ki bi se rade volje družil z menoj. In kadar bi nama prišlo navzkriž, bi mi zabrusila v lice: »Uklenjenega so te gonili!« Beseda bi bila hujša od pljunka in od udarca. Tako je govorila bistra pamet. Ali srce je pelo po svoje in se ni udalo: »Nisi prav storila! Nisi prav storila! Kje je tvoja beseda, dekleta? Zatajila si jo pred oltarjem, pred samim Bogom!« Samopašno je srce, sebi edinemu pravično. —

Ne sram, ne strah, ne skrb me ni bilo, ko sem se vračal domov. Bilo je, kakor je bilo, nobena strahopetna solza bi ne zaleгла več, nobeno prerekanje bi ne izravvalo, kar je bilo enkrat za vselej izkrivenčeno. Ljudje so me bili obsodili, njih sodba ne bo nikoli izbrisana in pozabljena; ali jaz sem imel svojega sodnika v svoji duši in tudi njegova sodba ne bo nikoli izprevržena.

Tako se je zgodilo čisto polagoma in ponevedoma, brez sunka in brez udarca, da je stal svet na eni strani, jaz na drugi.

Pokonci sem hodil; nikomur se nisem ognil, pred nikomur nisem povetil oči. Najrajši bi bil vprašal vsakogar, ki je prišel mimo ter me postrani pogledal: »Kaj tako buljiš vame? Izprašaj svojo vest in povej, koliko si boljši od mene!« Videl sem prav natanko, da me je marsikdo spoznal že izdaleč; ogovoril pa me nihče ni in tudi sam nisem nikogar prosil prijazne besede. Pravica, dekleta biriška, je bila postavila med ljudi visok plot iz papirja.

Tisti dan je bila nedelja. Farani iz hribov so se vračali od jutranje maše, prazniško oblečeni, postavni in veseli. Solnce je sijalo, to milo jesensko solnce; zdelo se mi je, da ne sije meni, temveč le tem drugim ljudem, ki me ne marajo poznati in se ne menijo zame. Pogrelo me je, da bi stopil široko pred tega ali onega ter ga pošteno lopnil po rami, kar tako zanalašč, da bi ga malo ostrašil, kakor pač razbojniki in divji možje strašijo razposajene otroke. In koj bi se razleglo do devete fare: »Prišel je, negodnik, pa že rogovili! Primite ga, držite ga, drugače nam zapali vsem po vrsti!«

Ko sem stopil v domačo vežo, me je premagalo srce; presunilo me je nekaj, da sem popotnik, ki je imel nekoč svojo lepo domačijo, pa mu je pogorela do tal. Stresel sem z glavo ter zamahnil s pestjo, da bi zapodil daleč kam to žalostno misel; nato sem odprl duri in stopil moško v izbo.

Brat sam je sedel za mizo ter je bral, kakor vselej ob nedeljah. Ko me je ugledal, je bil ves osupel.

»Kaj ti si?« je vprašal.

»Jaz sem, pa nobeden drugi! Daj mi roko čez mizo, če se ti noče vstati!«

Hudo se mi je storilo, da mi ni bil privoščil drugačne besede za pozdrav. Saj ni bilo potreba, da bi se bil kar razjokal, ali vsaj po imenu naj bi me bil poklical. Razgledal sem se po izbi; vse je še bilo, kakor poprej, ali vendar je bilo vse tako tuje, mrzlo in neprijazno; vsaka podoba na zidu je bila bolj gospodar od mene in me je vprašala odljudno: »Kaj pa ti tukaj, med nami domačimi?«

Brat je zmajeval in stresal z glavó ter mi je očital ves žalosten:

»Kako si ravnal, kaj si počel, Bog se usmili! Čemu si tako poneumnem lomstil čez vse plotove?«

»To pa kar pusti!« sem rekel. »Prišel sem k bratu, pa ne k biriču in ne k sodniku! Pri tistih sem že opravil dodobrega!«

»Kaj pa zdaj misliš in kam?« je vprašal.

»Za hlapca pojdem, kamorkoli!« sem rekel. Planilo mi je bilo z jezika ponevedoma, tja vendan, ker še nikoli nisem bil pomislil, kaj da bi in kam.

»Pa ostani, če se ti zdi, saj dela je zadosti!« je izpregovoril brat počasi, tako počasi, kakor da bi zraven še rekel, če ne z besedo, pa z mislijo: »Rajši ne ostani, ne delaj nam nadleže, saj vidiš, kako je!«

Tako je pač bilo, po moji pameti, da ga je bilo sram zaradi ljudi, natihem pa da me je rad imel. Zdavnaj že ga ni med živimi in grenko mi zaključuje v srcu, kadar se spomnim nanj.

»Kje pa je Lenika?« sem vprašal.

Pogledal me je izpod čela in beseda mu je šla težko z jezika.

»Služit smo jo dali, toliko, da se kaj prida nauči in da se malo med ljudmi razgleda!«

Udarilo me je po glavi kakor s kamnom.

»Služit da je šla? Kaj ni bilo več zadosti krompirja in zelja doma?«

»Saj je nismo nikomur prodali, v pošteni hiši je. Glej náse!«

Hudo mi je bilo, da me je stiskalo in grabilo v prsih. Pomislil sem na Leniko, kakor sem jo videl zadnjikrat; otroka nebogljenega, angelja čistega, ki se je v spanju smehljaj. Taka je še dandanašnji v mojem blagoslovljenem spominu. Ne morem si je misliti odrasle, kaj šele poročene. Ta dva otroka, ta dva bela metulja sta njena podoba, tako verna, kakor bi je ne bil mogel napraviti noben umetnik na svetu. Iz oči jima gleda ona sama, kakor je bila. Morda bi še prav ne bilo, če bi Bog uslišal mojo molitev, da vidim njo samo še enkrat, le za pol trenutka. —

Tako me je bila omamila grenka misel, da sem napol preslišal trdo besedo bratovo: »Glej náse!« Pa če bi jo bil še tako natanko slišal, bi se ne bil prehudo začudil. Kdorkoli me je srečal, pa če je bil pijanec in malopridnež, mi je očital že z očmi: »Glej náse!«

Prišla je od maše bratova žena, ki me nikoli ni imela rada. Pogledala me je postrani, odvezavala si je počasi židano ruto in je nazadnje rekla:

»No, zdaj si pa ti tudi domá!«

»Sem!«

»No, no!« je še rekla, nasmehnila se je čudno ter je šla v kuhinjo.

Zdelo se mi je, da je zadušljiva soparica v izbi, ali pa je tiščala soparica le na moje potrto srce. Nápak je, če se misli strahoma zaklepajo in ne marajo na očitno cesto; še bolj črne in težke so v samoti. Nápak je, če se besede branijo na jezik; negovorjene so še bolj hudobne in krivične. Med kosilom smo sedeli za mizo tihi in zlovoljni, kakor da bi si bili tujci in sovražniki; še hlapec in dekla sta molčé gledala v skledo in sta se komaj ozrla name. Ni mi teknilo, čeprav sem bil lačen, zakaj v grlu me je tiščalo.

»Kam se ti mudi?« je vprašal brat, ko sem vstal ter posegel po culi in palici.

»Velik je svet, cesta pa ravna!« sem rekel.

Bratova žena se je iznad žlice ozrla name.

»Kaj Micike ne pojdeš nič pogledat?« je vprašala.

Hlapec in dekla sta se posmejala, brat je gledal temno.

»Saj je res!« sem rekel za nalašč ter sem treščil culo na klop. »Ali za tako vasovanje je treba korajže. Vina prinesi!«

Vrgel sem srebrn goldinar na mizo.

»Nič nikar ne glej, pošten goldinar je! Nisem ga bil ukradel, ne sam naredil!«

Obšla me je bila nenadoma taka fantovska razdraženost in razposajenost, da bi vriskal in prepeval ter se pretepal. Kakor da je bil sam goreči ogenj planil váme ob spominu na Miciko, na ljubico nezvesto. Zvnil sem kozarec kar stojé.

»Pa kaj bi v tej samoti pili, ko se držimo kakor pri črni maši! Pojdim v krčmo, tam so duhovi bolj veseli; sežejo na jezik, mahnejo v srce!«

»Ne hodi nikamor, takšen kakor si!« je branil brat.

»Kakšen da sem? Le vesel sem, kako bi ne bil? Pomisli, pet dolgih let, pet težkih let med rabeljni in biriči! Kaj praviš, da črni murn ni vesel, kadar pride iz luknje in pomežikne v solnce?«

Brat je naslonil glavo ob dlan in me je pogledal žalostno.

»V krčmo ne hodi!« je rekel. »Saj ni res, da bi bil vesel; kamen imaš na srcu!«

Zasmejal sem se, ko mi ni bilo prav nič do smeha.

»Pa dajmo, odplavimo ta kamen!«

Zakaj res je bil kamen na mojem srcu, velik in črn.

Brat mi je prigovarjal z glasom, ki je bil nenadoma ves mehak in ljubezniv.

»Ostani domá, ne hodi med ljudi, ki te ne marajo! Njen mož bo tam in pijan bo!«

Ta beseda mi je usekala v dušo, od nje same sem bil že pijan.

»Pojdem!« sem rekel. »Nalašč pojdem, da ga vidim!«

In koj sem šel. Zakaj od vsega hudega je bila moja pamet omajana in brez moči. —

VIII.

Bodi človek še tako razgret in omamljen, na dnu svojih misli vé zmirom in vselej, če gre po varni cesti ali če drči v pogubo. Noge pa ne marajo ubogati, nalašč silijo dalje, kljub pameti in kljub očem. Tudi v meni je natihem kljuvalo in

prigovarjalo: »Ne hodi nikamor, takšen kakor si!« In vendar sem šel.

Krčma je bila že polna, ko sem stopil vanjo. Le ena miza, tista beraška ob durih, je bila še prazna. Tja sem sedel. Razgledal sem se po izbii s širokim in ošabnim pogledom. Koj z očmi sem jim povedal: »Mislite, da se bojim? Mislite, da me je sram? Kdo je boljši od mene?«

Krčmarjeva hči, debela Rezika, mi je prinesla vina, pa se nič ni pomudila kraj mize, toliko da me je pogledala.

»Pošteno ga bom plačal, nikar se ne boji!« sem zaklical za njo.

Poznal sem goste vse do zadnjega po obrazu in po imenu; tudi mene so poznali vsi, ali nihče me ni vabil v družbo. Nič niso skrivali, da sem jih bil zmotil. Tudi naglas bi jih bil rad vprašal, vse povrsti: »Kdo je boljši od mene?« Ali vprašal jih nisem, zakaj nobenega ni bilo med njimi, ki bi kdaj bil imel opravila z biriči. To pa je poglavitna in edina stvar na svetu. Ubijal si in kradel, če razsodi postava, da si ubijal in kradel. Če postava po obili večerji zadremlje, si nedolžen, čeprav si očiten grešnik. Take so bile moje misli, ko sem ogledoval svoje zakrknjene znanca-neznanca.

Molčali so, kakor da sem jih bil uróčil.

Čokat fant, ki mi je bil nekdanj zvest tovariš, me je pogledal srepro in naravnost ter je rekel:

»Soparno je danes, ploha bo!«

Posmejali so se drug drugemu ter so se ozrli vsi hkrati name, postrani in hudobno,

»Pa bodi še toča,« sem rekel, »meni ne bo pobila.«

Preštel sem jih in premeril; preveč jih je bilo zoper enega, ali strah me ni bilo nič. Še z veseljem sem pomislil, kako prav da bi bilo, če bi se malo razmahnil ter jim razkazal svoje razbojniške pesti.

Tam izza peči se je oglasil napol pijan, krivogled kajžar:

»Kako se ti je kaj godilo med požigalci?«

»Prav prijetno! Vprašali so po tebi in te lepo pozdravijo!«

Komaj da so bili začeli govoriti in me zbadati, se mi je razgretost polegla; pil sem zlagoma in beseda mi je tekla veselo. Vsekrižem so frčale trde zabavljice, kakor da bi se v goli razposajenosti obmetavali s krepeljci; največ in najhujših pa je priletelo name teh krepeljcev. Zares mi je bilo vroče v lica ob takem metežu, ali v srcu sem občutil nekako čudno mehknost, da bi bil koj vsem tem krivičnim ljudem posegel v roko ter se pobratil z njimi. Toliko zaleže beseda, čeprav je neprijazna, samo da je človeška.

Ali bilo ni prav, da se me je bila sredi meteža besed polotila ta mehknost, ki sem je bil vajen tako malo kakor močnega vina. Tako je pač bilo, da že predolgo nisem videl krščanskega človeka, ne slišal prave človeške besede. Zato sem bil na vso moč prijavnosti željan in sprejel bi jo bil hvaležen od koderkoli, pa če bi jo vrgli prédme kakor beraču kos kruha.

»Kaj bi človek oponašal in zmerjal? Saj je vajen zmerjanja in hujšega!« je rekel tisti čokati fant in je pljunil pod mizo.

V tej mehkužni milobnosti, ki me je bila opredla, me je časih sunkoma pograbilo, da bi skočil médnje ter priložil pljusko na to in na ono stran; kar tako, ne iz sovraštva; samo da bi vedeli, kdo da sem. Ob tistem pljunku pa me je udarilo in pretreslo, kakor da mi je bil pljunil krivičnik naravnost v obraz. In vendar nisem planil; Bog sam vedi, zakaj da ne.

»Kaj pljuješ prédme?« sem rekel. »Kaj sem ti storil žalega... in kómu drugemu med vami?«

»Še razjokal se bo!« se je zasmel pijani kajžar.

Prav tedaj, ko sem bil v sramoti, je prišla Micika v krčmo. Za njo je prišel njen mož; pijan je bil, ves zabuhel in krmežljiv.

Pogledala me ni, kaj šele pozdravila. Za mojo mizo, za to beraško ob durih, je bilo dovolj prostora; ali drugi ljudje tam ob oknu so se odmikali in presedali; stisnila sta se médnje.

Takrat se je nekaj čudno zaobrnilo in prevailo v meni, sam ne vem kaj.

»Ali me ne vidiš, Micika?« sem zaklical ponevedoma.

»Da bi te ne tako!« je odgovorila in je gledala drugam.

»Kaj pa bi rad moji ženi?« je vprašal zadirljivo njen mož.

»Vasovat je prišel!« se je oglasil fant.

Ob tem zaničljivem in prešernem smehu me je minila kar nalepem vsa prevdarnost; zameglilo se mi je pred očmi in udaril sem s pestjo po mizi.

»Pa zakaj bi ne bil prišel? Kaj me ni imela zares rada, kakor je rekla enkrat in stokrat, da me ima? Kaj mi ni obetala pred samim Bogom, da bo čakala name? S tem telesom debelim, tako nedolžnim poprej, ima zdaj tebe rada, ti pijanec zabuhli! Mene pa ima rada v svojem srcu in me bo rada imela na vekomaj!«

Tako sem govoril in še drugače. Beseda mi je tekla kakor nikoli. Kar je bilo grenkega v meni, vse je mahoma in brez ovire pljusknilo ven, kakor da se je bil jez podrl. Še predno sem nehal in še

predno sem vedel kako in kaj, so stali v črni gruči pred menoj in krog mene. Obsipali so me z besedami, bolj ostudnimi in nemarnimi od samih pljunkov. Tolikega sovraštva še nisem videl, kakor sem ga videl takrat v teh srepnih očeh, od vseh strani uprtih name.

»Kaj hočete od mene?« sem se zgrozil.

»Tóle!« je rekel tisti fant in me je udaril s pestjo po čelu, da sem omahnil.

Za trenotek se mi je zablislilo in zazibaló v kolobarju; koj pa sem se vzdignil, zleknil se ob zidu kolikor sem bil dolg. Zamahnil sem široko z obema rokama, lopnil najprej ošabnega fanta naravnost preko čeljusti, nato še tega človeka in še onega, kdor je bil najbližji in kamor je zadelo.

Toča se je usula name.

»Kar dajte!« sem rekel. »Če se drugače ne moremo, pa se tako pomenimo!«

Udarci me niso nič posebno boleli, čeprav so leteli name tako nagosto, kakor da bi orehe tresel. Bolj me je bolelo, da ni bilo med vsemi niti enega, ki bi se bil postavil zame, če ne s pestjo, pa vsaj z besedo. Iznad gneče sem se ozrl po izbi; Micika je sedela tam v kotu za mizo ter gledala mirno in radovedno, kakor na prevračanje in spakovanje popotnih komedijantov.

»Micika, ali nič ne vidiš?« sem zaklical.

Sam hudi duh mi je bil iztrgal to milo besedo iz ust. Zakrohotali so se na ves glas.

»Babo kliče na pomoč!«

»Kikljo mu dajte!«

Mlatev je prenehala; preveč so bili veseli, da sem stal pred njimi osramočen in bolj ponizán, kakor da so me bili z brcami pognali v jarek. Kolikor je bilo v meni krvi, mi je bušila v lica in oči so me zasketele od sramu in srda; ne od srda nanje, ki so se mi smejali, temveč nase, mevžo, ki sem se bil izkazal pred vsemi in celó še pred njo za jokavega strahopetca, milosti vbogajme prosečega.

Njen mož se je preril s komolci skozi gnječo, stopil je tik prédme ter mi je tlesknil s palcem in kazalcem prav pod nos. Hotel je reči najbrž nekaj zelo hudega in zaničljivega, pa se je samo široko zasmejal ter rekel: »Bezgec!«

Da bi nikoli ne bilo te besede, ki je bila moje križeve poti začetek in konec!

Mahoma nisem več vedel, kje da sem in kdo. Tistega človeka, njenega možá sem pograbil z obema rokama za vrat ter sem ga treščil ob tla s toliko silo, da sem še sam telebnil s koleni nanj. Videl sem ga tik pod seboj, zelenega v obraz in vsega penastega. En sam trenotek je bil, ali pa še

trenotek ne; koj mi je bilo vse marogasto in spáčeno pred očmi; zdelo se mi je, da se je skala zvalila name in grgraje sem zastokal pod njo. Še enkrat me je spreletelo: »Kaj nič ne vidiš, Micika?« Nato pa je vse izginilo, kar utonilo v gluho noč. —

Ko sem odprl oči, sem ležal na postelji pri bratu. Nikogar ni bilo v izbi. Vse se mi je zdelo nekako tiho, belo in prazniško, kakor je pač v izbah, kjer ležé bolniki. Svetel dan je bil. Spóčetka sem se čudil, da ležim ob belem dnevu in v takem kraju. Nato pa mi je bušil v glavo spomin in zatisnil sem oči od groze.

V izbo je stopil brat. Izpod potuhnjenih trepalnic sem ga videl, kako se je ozrl name postrani in s hudim obrazom. Šel je k oknu, pogladil se je s široko dlanjó preko čela, nató se je spet ozrl name. Odprl sem oči nastežaj.

»Kaj pa je bilo?« sem vprašal.

»Nič!« je rekel. »Eden umira, dva pa napol!«

»Kdo umira?«

»Sam veš!«

Zaokrenil sem se v postelji, pa me je zabilelo vse od glave do nog.

»Tak mirno leži... ti!« je zakričal brat. Šel je iz izbe s trdim korakom ter je zaloputil duri za seboj. —

Bog mi je priča, da sam ne vem, kam in kako da je bil tako nerodno treščil tisti negodnik, njen mož. Umiral ni, kaj še! Mislím celó, da se je bil le za nalašč potuhnil, shodil je še prej od mene. Tudi mi je Bog priča, da ne vem, kóga sem bil še drugega tako hudó pobožal; saj kola nisem imel, z golo pestjó pa človek še ni ubil človeka. Ali priča mi je bil Bog edini, ljudjé pa so pričali drugače. Najhujše pa je pričal zoper mene moj glas, tista črna senca, ki je šla pred menoj, kamorkoli sem šel.

Ravnal nisem prav, kakor sem ravnal, in greh ostane greh. Gladko bi bilo življenje na svetu, če bi človek sam bil svoj spovednik in sodnik. Zato nisem godrnjal, ko so mi brali strašno sodbo; povesil sem glavo in sem molčal. Le toliko sem vedel, da nisem več živ človek, da sem veja, ki jo je bil odtrgal vihar ter jo treščil čez breg. —

IX.

Starec je obmolknil; z drobnimi, veselimi očmi je pomežiknil v solnce, ki je stalo že visoko, nato se je ozrl dolí po zeleni rebri, kjer sta se igrala otroka, njegova dva golobčeka. Nasmehnil se je ter zamahnil z roko.

»Taki so moji spomini iz mladosti! Morda pravite, da niso lepi. Ali meni je nekam čudno toplo pri srcu, kadar se nasamem pogovarjam z njimi. Nikoli bi mi pač tako svetlo in gorko ne sijalo to solnce, da ni bilo prej tako dolge in mrzle noči. Nikoli bi Boga tako udano ne hvalil za vsako veselo uro, da ni bilo prej toliko žalostnih let... Če so mi delali krivico, ali če je niso, ne vem in ne bom sodil, z nikomer se ne bom prekekal. Kdo bi si upal napisati, kje da se neha pravica in začne krivica? Dokler sem bil nagel in nespameten, sem se velikokrat puntal zoper posvetno postavbo in

njen papir. Zdaj čakam samo še na žolnirja, ki bo nekoč podrl plot med božjo in človeško postavbo, na tistega žolnirja, ki ima koso na rami...«

Zamislil se je; morda je že videl tega zadnjega žolnirja tam kje za gorami.

»Če pridete kaj v hrib, Vam povem morda še katero zgodbo; ali dolgčas Vam bo, zakaj zgodba je zgodbi enaka... Jakec! Minca!«

Poklical je otroka, ki sta se prismejala vsa bela, od solnca obžarjena. Jaz sem se napotil v dolino. —

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXII.

Publij Papinij Stacij. (Dalje.)

Koncem XXI. speva smo videli, kako je pesnik P. Pap. Stacij, spoznavši v Dantejevem spremljevalcu oboževanega Vergilija, pokleknil in mu hotel kolena objeti; pozabil je, da sta na onem svetu oba le — senci. Nato stopajo zopet kvišku. Preden zapuste peti krog, krog skopuhov in zapravljevcev, ki so bili v njem v spevih XIX., XX. in XXI., se pojavi angel kroga in zbrše Danteju peti P s čela, blagrovaje — kakor na koncu vsakega kroga — dotičnemu krogu nasprotno krepot, torej tukaj nasproti žeji po zlatu žejo po pravičnosti; zamolči pa besedo »lačni«, ki jo bo izgovoril na koncu šestega kroga. (Vv. 1—9.) — Ko stopajo po stolbi skozi prelaz v šesti krog, vpraša Vergilij Stacija, kako vendar to, da sta ga našla v krogu skopuhov? Stacij odgovarja: kakor v peklu tako tudi v vicah kaznuje isti krog glavni, kakor tudi glavnemu nasprotni greh; torej peti krog muči skopuhe in zapravljevce; zaradi zapravljevosti torej je trpel; trpel bi pa v peklu (prim. VII. spev), večno valeč težke vreče, v tekmi s skopuhi, in sodnji dan bi s plešo vstal (prim. Pekl, VII, 56—57: lakomniki bodo vstali s stisnjenimi pestmi, razsipniki pa s plešo na glavi), ako ne bi bil slučajno nekega dne čital Vergilijevih besed iz Eneide, kjer proklinja Vergilij lakomnost:

... Quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames? (Aen. III, 56) —

in se spreobrnil. (Zdi se, da je Stacijev spreobrnjenje svobodna pesniška tvorba Dantejeva.) (Vv. 10—54.) Vergilij ga dalje vprašuje: Ko si pisal svoj prvi epos, Tebaido, medsebojni umor dveh bratov, Eteokla in Polinejka, dvojno žalost za njiju mater Jokasto, takrat, se zdi, še nisi bil kristjan, ker ondi še pogansko modrico Klio na pomoč kličeš; kako torej si se spreobrnil in šel za Ribičem (sv. Petrom)? Stacij

mu odgovarja: Tudi to se imam tebi zahvaliti, o Vergilij! Čital sem tvoje sloveče verze (v 4. eklogi):

Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo;
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
Iam nova progenies coelo demittitur alto.

(Vergilij, pogan, je te besede — vzete iz knjig Sibil — posvetil novorojencu prijatelja svojega, konzula Azinija Polliona, in je pod Virgo umel božico Pravico, ki bo zopet prišla na svet; a že sv. Avguštin, za njim pa Evzebij, Laktancij in ves srednji vek... so menili, da je Vergilij [in Sibilal] tu nezavestno prorokoval rojstvo Mesijevo, kakor prorok Izajija, VII. 14 Ecce Virgo concipiet...) Ker sem bil mlačen kristjan — nadaljuje Stacij — sem najprej štiristo let trpel v krogu mlačnežev, lenih (t. j. v četrtem, speva XVII. in XVIII.); nad petsto let pa sem trpel v tem krogu zapravljevcev. (Stacij je umrl l. 96. po Kr.; potemtakem je ostalih tristo let prebil ali v Predvicah ali v drugih krogih.) (Vv. 55—93.) Na Stacijev vprašanje, kje so slavni starorimski pesniki, kakor Terencij, Plavt, Varro i. dr., odgovarja Vergil, da so vsi ti in še drugi premnogi in tudi on (Vergilij) sam zbrani v Predpeklju (limbus) okrog Homera, očeta vse poezije, ljubljenca Modric; ondi da so tudi slavne žene, opevane v epu Stacijevem: Antigona in Izmena, sestri onih dveh nesrečnih bratov; ondi sta hčeri Adrastovi: Deifila, soproga Tidejeva, in Argjija, soproga Polinejkova; Hipsipila je bila žejni vojski Adrastovi pokazala studenec, zvan »Langija«; Tetis je bila mati Ahilova; Dejdamiya (s sestrami), kraljična na otoku Skiros, se je skupaj vzgajala z Ahilom. (Vv. 94—114.) Med deseto in enajsto uro dopoldne dospó pesniki pred šesti krog požrešnežev, dobrojedcev. Le malo časa ubirajo, na desno zavivši, pot po krogu; zakaj naenkraft stoje pred skrivnostnim drevesom, ki se mu pa nihče ne sme bližati. Trpini tega kroga trpé glad, ki jih ob pogledu na duhteče sadje drevesa še bolj muči. Glas iz drevesa slavi pet z g l e d o v zdržnosti v jedi in pijači: Marijo na ženitnini v Kani, stare Rimljanke (cf. Valerius Maximus II 1 in Aulus Gellius X 23), Danijela, ljudi v zlati dobi in sv. Janeza Krstnika.